

47. vuosikerta

Kasvatusopillisen aikakauskirjan 153. vuosikerta

Kasvatus ja koulun 102. vuosikerta

Kasvatus

Pääkirjoitus

Arto Jauhiainen – Juhani Tähtinen 109 Kouluopetuksen korjaussarja

Artikkeleita

Heli Muhonen – Kati Vasalampi 112 Lämmin opettaja-oppilassuhde edistää
 – Anna-Maija Poikkeus kouluun sitoutumista
 – Helena Rasku-Puttonen
 – Marja-Kristiina Lerkkanen

Sonia Lempinen – Anna-Kaisa Berisha 125 Inklusion ja kouluvalinnan dilemma –
 – Piia Seppänen Oppilaan tuen taso ja yläkoulujen
 oppilaaksiotto Turussa

Hanna Laakso – Carita Kiili 139 Akateemisten tekstitaitojen ohjaus yli-
 – Miika Marttunen opisto-opiskelijoiden tiedonrakentamisen
 tukena

Lyhyempiä kirjoituksia

Anne Huhtala 153 Kun opiskelussa on virtaa: flow-tilan
 piirteitä kieltenopiskelijan kirjoitelmissa

Piia Siitonen – Riina Rytönen 160 Opettajien näkemyksiä ja kokemuksia
 – Sirpa Kärkkäinen – Katri Hämeen-Anttila pitkäaikaissairauksista ja lääkkeitä
 – Kirsti Vainio koulussa

Kolumni

Jyri Lindén 168 Uber-yliopisto

Puheenvuoroja

Aleksi Fornaciari – Perttu Männistö 170 Koulun käsityksiä osallistumisen
orgaanisuudesta: elitistinen demokratia
koulussa

Pirjo Hiidenmaa 176 Tietokirjallisuus kouluihin kulttuuri-
muotona ja lukutaidon parantajana

Marleena Mustola 183 Koe lapsesi syöpä: empatiapelit,
jotka särkevät sydämesi

Kirja-arviointeja

Erno Lehtinen 186 Miksi jotkin koulutusreformit onnistuvat
mutta toiset eivät?

Antti Saari 189 Pedagogisen vallan tilat ja käytännöt

Petteri Muukkonen 191 Moninaisuus haastaa luokkahuoneen
kommunikoinnin

Seija Kairavuori 194 Miten kasvattaa kulttuurisen moni-
naisuuden kohtaamiseen visualisoituvassa
kulttuurissa?

Timo Saloviita 197 Erityispedagogiikan taskuraamattu
täytti 20 vuotta

Marleena Mustola 199 Kun kasvatustieteilijä puhuu
kummittelusta

Kaisu Rättyä 202 Mysteerien kukkakimppu professorille

English Summaries

204

Kirjoittajat

206

Kouluopetuksen korjaussarja

Kysymykset siitä, mitä oppiminen ja opetus ovat, miten oppiminen tapahtuu ja minkälaista oppimisen kannalta tarkoituksenmukaisen opetuksen tulisi olla, ovat kasvatustieteellisen tutkimuksen ja käytännön opetustyön peruskysymyksiä. Tämä näkyy selkeästi myös *Kasvatuksen* sivuilla. Luokitellessamme lehdessä julkaistuja tieteellisiä artikkeleita viimeisen neljännesvuosisadan ajalta sijoittui näistä lähes puolet didaktiikan, oppimisen ja yleensä kasvatustieteiden kategoriaan. Suunnilleen tämän saman neljännesvuosisadan aikana on vallitsevaksi tulkintakehykseksi kehkeytynyt konstruktivismiin perustuva käsitys oppimisesta ja opetuksesta. Kouluopetuksessa tämä on merkinnyt muun muassa sitä, että opettajajohtoisen opetuksen ja opiskelun vaihtoehdoksi ovat nousseet oppilaiden aktiivisuutta ja oppimisympäristöjen moninaisuutta korostavat mallit. Lisäksi näille kaikille asettaa väkevän leimansa ja haasteensa nopeasti etenevä digitalisaatio. Ensi syksynä voimaan astuvien valtakunnallisten opetussuunnitelmien perusteet nojaavat vahvasti näille lähtökohdille.

Opetuksen ja oppimisen muutos- ja uudistuspaineet lisäävät jatkuvasti opettajiin kohdistuvia ammatillisia vaatimuksia työn muutenkin tiukkenevien reunaehtojen lisäksi. Näitä ovat muun muassa oppilasaineksen erilaistuminen, koulun monikulttuuristuminen, lisääntyneet työrauhaongelmat ja uudet tehtävät, kuten esimerkiksi kolmiportaisen tuen käyttöönotto. Harjaantuminen digitaalisten oppimisympäristöjen luomiseen ja niissä toimimiseen ovat imperatiiveja, joilta voivat välttyä enää korkeintaan eläköitymässä olevat opettajat. Mutta kyse ei ole vain opettajien ja opetusmenetelmien tai oppimiskäsitysten muuttamisesta. Kyse on koko koulun uudistamisesta. Tämä on osoittautunut vaikeaksi ja monimutkaiseksi asiaksi, mikä johtuu koulun toimijoiden vapausasteita perustavanlaatuisesti raamittavista reunaehdoista, joita kasvatussosologiassa on kuvattu piilo-opetussuunnitelman tai koulunpidon kieliopin käsitteillä. Juuri nämä historiasta, kulttuurista ja politiikasta kumpuavat koulun toimintalogiikat, kuten tietyyntyyppiset vallan, kurinpidon ja arvioinnin muodot, toimintojen organisoituminen tilojen ja ajan mukaan sekä opetuksen joukkomuotoisuus, tekevät osaltaan ymmärrettäväksi koulun konservatiivisen luonteen ja sen, miksi pedagoginen uudistaminen on osoittautunut hitaaksi ja vaivalloiseksi puuhaksi. Hyvistä yrityksistä ja ideoista ei ajan saatossa ole ollut puutetta.

Yhdeksi syiksi uudistusten hitauteen on usein mainittu se, että monet reformit on linjattu usein koulujen ulkopuolelta käsin ilman, että opettajat olisivat sitoutuneet niihin kovin laajasti. Valtakunnan tason opetussuunnitelmien uudistukset edustavat tällaista tilannetta. Mutta opettajistossa on aina ollut innokkaita ja rohkeita kokeilijoita ja uudistajia, jotka ovat pyrkineet ennakkoluulottomasti kehittämään koulupedagogiikkaa omissa kouluissaan ja luokkahuoneissaan, koulunpidon kielioppia uhmaten. Tästä ajankohtaisena esimerkkinä voidaan pitää vantaalais-

ten opettajien edesottamuksia, joita olemme saaneet seurata Ylen A-studiossa tänä keväänä viikoittain pyörivässä *Koulukorjaamo*-sarjassa. Siinä seurataan kahden opettajan (toinen alakoulun, toinen lukion matematiikan ja fysiikan opettaja) pyrkimyksiä luokkahuonetyöskentelykulttuurin muuttamiseksi yksilöllisempään, monimuotoisempaan ja oppilaskeskeisempään suuntaan. Lisäksi sarjassa kaksi muuta opettajaa pyrkii soveltamaan näiden kollegoidensa opetusmallia omassa opetuksessaan. Televisiosarjan pääpyrkimys on herättää katsojia miettimään oppimisen ja opetuksen uudenlaisia mahdollisuuksia ja sitä, miten näihin uusiin oppimis- ja opetuskäytäntöihin siirtymiseen liittyviä esteitä voitaisiin käytännössä ylittää.

Mallin kehittytyö lähti liikkeelle matematiikan ja fysiikan opettajan Pekka Peuran havainnosta, ettei perinteinen opettajajohtoinen opetusmuoto tuottanut tavoiteltuja oppimistuloksia. Hän koki kyllä onnistuneensa opetuksessaan sikäli, että hän kykeni käymään suunnittelemansa asiat läpi opetukselle varatussa ajassa. Kuitenkin vasta kurssin lopussa järjestetty koe paljasti toisten oppilaiden kohdalla sellaisia osaamisen puutteita, jotka eivät tulleet esiin itse oppijaksolla. Opettajalle oli siis syntynyt jossain määrin katteettoman myönteinen kuva oppilaidensa oppimisesta. Kun kurssi oli ohi, oli puutteita enää myöhäistä paikata – tuttuja asioita kaikille opetustyötä tekeville myös muualla kuin koulussa. Tähän Peura halusi muutosta. Nykyään Peuran aloittamaan uuden opetusmallin kehittelyyn on liittynyt mukaan myös muita opettajia ja sillä on myös oma Facebook-ryhmä (Yksilöllinen oppiminen ja oppimisen omistajuus¹), jossa on tällä hetkellä yli 10 000 seuraajaa ja keskustelijaa. Lisäksi ryhmällä on omat nettisivunsa (<http://maot.fi/>), jossa on oppimateriaaleja ja arviointityökaluja, joita kuka tahansa voi vapaasti käyttää.

Peuran kehittämässä yksilöllisen oppimisen ja opetuksen mallissa korostuvat oppilaskeskeys ja oppilaiden omaan aktiivisuuteen, yksilöllisiin opiskelumuotoihin ja tiedonhankintaan perustuva oppiminen, vaikka kaikille oppilaille asetetaankin samat oppimistavoitteet. Oppilaille annetaan kurssin tai opetuksen alussa laajemmat yhteiset tehtävät ja oppimistavoitteet, joiden suorittamisen tavat ja aikataulutuksen he saavat pitkälti itse päättää. Yhteisen opettajajohtoisesta opetuksen osuutta on vähennetty radikaalisti. Opettaja ei ole enää ensisijainen tiedonjakaja, vaan pikemminkin oppilaiden tuutori. Oppilaat opiskelevat paljon ryhmissä, joissa vertaisohjaus ja keskinäinen tuki ovat tärkeällä sijalla. Yksilöllisyys ei siis poissulje yhteisöllisyyttä ja yhteistoiminnallisuutta. Oppiminen ei ole tiukasti sidottu kiinni luokkahuoneeseen eikä painettuun oppimateriaaliin. Tiedonhankinnassa on mahdollista hyödyntää Internetin tarjoamia oppimisympäristöjä, opetusvideoita, muita oppilaita ja tietysti myös opettajaa. Tavoitteena on, että oppilaat ovat aktiivisia ja myös arvioivat itse omaa oppimistaan. Oppimisen tutkijat puhuisivat tässä yhteydessä oppimisen säätelytaidoista. Oppimisen arviointia varten opettajat ovat laatineet oppilaiden käyttöön erilaisia seurantajärjestelmiä ja testejä. Alakoulun sovelluksessa opettajakin arvioi oppilaiden oppimisen etenemistä, joskin opettajan kokemuksen mukaan jo neljäsluokkalaiset ovat yllättävän kyvykkäitä arvioimaan omaa osaamistaan. Lukiossa toteutetussa mallissa kurssien loppukokeita ei käytetä lainkaan.

Koulukorjaamossa esitetty opetuksen reformi on kummunnut käytännön opetustyössä havaituista ongelmista, jos kohta sen ideat eivät ole mullistavan uusia vaan ovat paljolti yhteneväiset oppimista ja opettamista koskevien nykyisten teorioiden ja opetussuunnitelmatekstien kanssa. Sitä paitsi aktiivisuus- ja reformipedagogit, kuten amerikkalainen John Dewey, saksalainen George Kerschensteiner ja ruotsalainen Ellen Key, esittivät jo 1900-luvun alkupuolella koulujen ja opetuksen uudistamista paljolti samoista lähtökohdista. Mutta nyt kyse onkin käytännön toteutuksesta. Ainakin TV:stä katsottuna malli vaikuttaa onnistuneelta ja oppilaatkin tuntuvat

¹ <https://www.facebook.com/groups/307384919409986/>

pitävän sen työskentelytavoista. Aika näyttää, saavatko *Koulukorjaamon* oppimis- ja opetustavat vihdoinkin sijaa laajemmin kouluissamme.

Koulukorjaamosarjan taustalla oleva oppimis- ja opetusmalli on kaikin puolin mielenkiintoinen ja kannatettava kokeilu ylittää perinteiseen opettajaohitoisen opetukseen liittyviä ongelmia, mutta malli herättää myös joukon kysymyksiä. Emme tiedä, millaisia oppimisen pitkäaikaisia vaikutuksia tällaisten mallien soveltamisella on. Ovatko tällaisen koulun käyneet tiedonhankinnan ja aktiivisen elämänorientaation suhteen erilaisia kuin perinteisen opetuksen kouluista tulleet? Entä muodostuvatko koulut näin todella nykyistä elävämmiksi, ilon kouluiksi, joissa oppilaat todella haluavat opiskella ja viihtyvät nykyistä paremmin? Saavatko he tällaisen kouluopetuksen myötä paremmat eväät elämäänsä? Opetusmalli on lanseerattu julkisuuteen TV:n kautta ja välittää omanlaisensa kuvan opetusmallista. Vaikutelma ohjelmassa haastatelluista oppilaista on hyvin myönteinen – kenties liiankin? TV:n inserteissä ei näy huonosti motivoituneita ja käyttäytyviä, oppimisvaikeuksien kanssa painiskelevia oppilaita: onko syynä sovellettu malli vai valikoituminen? Jäimme myös miettimään, mitä kaikkea tämän tyyppisen reformin toteuttaminen edellyttää kouluorganisaatiolta: Kuinka realistista sen läpivieminen on maamme kahdessa ja puolessa tuhannessa peruskoulussa ja muutamassa sadassa lukiossa? Missä mitassa koulujärjestelmämme rakenteet ja traditiot taipuvat tällaisiin uudistuksiin?

On itsestään selvää, että opettajalta tällaiset uudistukset vaativat paljon – todellista muutagenttiutta, modernia kutsumusopettajuutta. Onko realistista odottaa, että kaikki opettajat kykenevät ja haluavat ryhtyä näin vaativiin opetusmuotoihin? Asettavatko nykyiset muutos- ja uudistusvaatimukset opettajille kohtuuttomia kehittämisvaatimuksia, joissa vain erinomainen on kyllin hyvää? Hannu Simola on tuoreessa kirjassaan *Koulutusihmeen paradoksit* kuvannut osuvasti aikamme opettajan asemaa ja osaa muutos- ja kehittämissyhyriksen keskellä: ”rakasta muutosta, kestä kaaosta, kehitä itseäsi ja kokeile rajojasi – ja tee kaikki tämä yhteistoiminnallisesti” (s. 109).

Koulukorjaamaa seuratessamme heräsi myös kysymys, tuottaako mallin soveltaminen mahdollisesti entistä suurempia eroja oppimisessa. Se, etteivät oppilaat ole kurssin tai koulun päätyttyä oppimisen suhteen aivan samalla tasolla kaikessa, ei Peuran mukaan olekaan kovin suuri ongelma, kunhan oppilaille on kehittynyt riittävät tiedonhankinnan taidot sekä ennen kaikkea motivaatio uuden oppimiseen. Kouluopetuksessamme on perinteisesti korostettu opetussisältöjä, joilla opetussuunnitelmat on täyteen ladattu. Kuitenkin tietoja ja taitoja joudutaan nopeasti muuttuvassa maailmassa oppimaan yhä enemmän koulun jälkeisessä elämässä. Tämähän on oivallettu jo kauan ennen meitä: ”*Nōn scholae, sed vitae discimus*” – emme opiskele koulua vaan elämää varten.

Arto Jauhiainen – Juhani Tähtinen

JK. Kasvatuksen pitkäaikainen toimittaja Kaisa Leino siirtyy kevään numeroiden jälkeen tutkimustehtäviin. Hän on tehnyt upeaa työtä Kasvatuksen parissa: hänen aikanaan lehti on kehittynyt aimo harppauksin eteenpäin. Haikein mielin kiitämme Kaisaa erinomaisesta yhteistyöstä ja toivotamme hänelle onnea ja menestystä uusien haasteiden parissa tutkimusrintamalla! Samalla toivotamme lämpimästi tervetulleeksi joukkoomme lehden uuden toimittajan, Anna-Maija Tuuliaisien. Toimittajan tavoittaa tuttuun tapaan osoitteesta kasvatus-toimitus@jyu.fi.